

Zapiski, ocene in poročila

TO IN ONO O OBVEZNEM ČTIVU

S knjižno zbirko Moja knjižnica želi Mladinska knjiga posredovati učencem kvalitetne knjige domačih in tujih avtorjev, obenem pa zadostiti potrebam tako imenovanega obveznega čtiva. Odločitev založbe zasluži vso pohvalo. Končno dobiva naš šolar v roke knjigo, ki mu bo budila zanimanje za branje in ga vabila v svet umetnosti.

Za višje razrede osnovne šole predpisuje učni načrt do pet knjig, ki naj jih učenci med šolskim letom preberijo kot obvezno čtivo, hkrati pa prinaša za vsak razred širši izbor del domačih in tujih avtorjev.

Kot kaže, se obveznemu čtivu obetajo boljši časi. Ne le da naročajo zgoraj omenjeno zbirko za svojo knjižnico vse šole, tudi učenci sami postajajo zavzeti naročniki zbirke.

Najprimerneje je obravnavati knjigo obveznega čtiva, kadar prebere ves razred delo do določenega roka. To doslej dostikrat in marsikje ni bilo mogoče. V šolski knjižnici ni bilo zadosti izvodov iste knjige, kaj hitro pa so brez iskane knjige ostale tudi druge knjižnice. Učitelji slovenskega jezika so si morali pomagati na vse načine in se včasih zadovoljiti že s skrajno primitivno obravnavo kekega leposlovnega dela. Ker učenci mnogokrat niso dobili v roke predpisane knjige, so brali vseprek. V razredu je nekaj učencev bralo Desetega brata, drugi so brali Cankarja, tretji že morda drugič ali tretjič kako Bevkovo povest.

Svoje dobre strani ima sicer tudi tak način dela. Učenci so si knjige med seboj poročali. Ko smo obvezno čtivo z njimi obravnavali, je bila ura lahko zelo živahna. Bila pa je izgubljena v tem smislu, da se nismo mogli izčrpno porazgovoriti o delu, ki bi ga prebrali vsi učenci istočasno. Mislim na avtorja, vsebino in idejo dela, označitev oseb, jezik in slog. Obvezno čtivo je delno sicer doseglo svoj namen — učenci so zanesljivo brali, dostikrat pa nismo dosegli z njim zadnjega namena: omogočiti vsem učencem hkrati celovit podoživljanje umetnine in jih naučiti umetniško vrednotiti.

Pravzaprav so redki tisti učenci, ki nimajo veselja do branja. Vendar jim obvezno čtivo dostikrat predstavlja breme. Nalaga jim dolžnost, da o prebrani knjigi tudi to in ono zapišejo.

Učitelji slovenskega jezika se opirajo na svojo izvirnost in zahtevajo od učencev zelo različne pismene dokaze o prebranem delu, nekateri pa preverijo učencevo poštenost pri govornih vajah. Če kje, potem je edino prav, da ostane učitelj pri metodični obravnavi obveznega čtiva svoboden. Oprt na lastno ustvarjalnost in upoštevajoč mentaliteto razreda, bo sam najbolje presodil, katero pot naj ubere, da bodo učenci od obveznega čtiva imeli čim več koristi.

Morda je preobilica šolskega dela kriva, da obveznemu čtivu ne posvetimo vedno vseh potrebnih moči. Učence le bežno preverimo, če predpisane knjige berejo. Včasih pa izostane vsaka kontrola nad njimi. Dovolj, da dela ne jemljejo več resno. Berejo še, nato pa si pomagajo s prepisovanjem in vsakovrstno drobno goljufijo. Mi sami ne bi smeli pozabljati, da spada obvezno čtivo tesno k pouku in da moramo najti čas za preverjanje prebranih del.

Najvažnejša je pač obravnava obveznega čtiva. Navadno določimo posebno uro ali dve, da se z učenci o prebranem delu razgovarjamo. Če je knjigo prebral ves razred, učenci v razgovoru resnično sodelujejo. Naše delo je lažje, uspeh pa večji. V nasprotnem primeru se moramo metodično temeljiteje pripraviti in najti tako pot obravnave, po kateri nam bodo učenci aktivno sledili.

Solarjem se, kot je znano, upirajo pismeni izdelki o prebranih knjigah. Izdelki so po večini zelo šablonski, pa tudi naše zahteve so take, da otroka samo dolgočasijo. Če zahtevamo kaj o avtorju, se že takoj na začetku zatečejo k prepisovanju. Če zahtevamo obnovo, jo napišejo površno; če zahtevamo označitev kake osebe, so označitve povsem pasivne. In vendar je tako prvo kot drugo in tretje za nas mikavno, da bi se prepričali, kako temeljito je učenec knjigo prebral in koliko pozna tega ali onega pisatelja. Čim pa pismene izdelke preverjamo, smo že razočarani.

Od vseh poskusov se mi je doslej še najbolj posrečil le-ta, ki ga bom navedla spodaj. Za vsak razred (6., 7., 8., v 5. ne poučujem) sem sestavila enako število vprašanj, na katere naj bi učenci odgovorili pisмено, in to kar se da izvirno, samosvoje:

6. razred:

1. Kaj vem zanimivega o avtorju knjige?
2. Kdo je knjigo opremil, katerega leta in pri kateri založbi je izšla, kdo jo je ilustriral, zakaj so ti ilustracije všeč?
3. Kdaj in kje se dogaja dejanje?
4. Katere so glavne osebe?
5. Napiši po dispoziciji kratko in razumljivo vsebino katerega poglavja (ali zgodbe)?
6. Kaj je hotel pisatelj z zgodbo povedati?
7. Prepiši iz knjige kratek, toda lep odlomek.
8. Kaj bi v zvezi s prebrano knjigo rad vprašal avtorja?

7. razred:

1. Od kdaj poznam avtorja, zakaj rad berem njegova dela?
2. Oprema, leto izdaje, založba, ilustrator knjige.
3. Kdaj in kje se dogaja dejanje?
4. Glavne in stranske osebe — dve osebi označi.
5. Kratka in razumljiva obnova.
6. Ali si opazil kako posebnost pisateljevega sloga — katere metafore rad uporablja, ali piše preprosto, katerih besed ali besednih zvez nisi razumel?
7. Zaradi česa bi knjigo priporočil (ali ne priporočil) tudi drugim?
8. Ali te je prebrana knjiga spomnila na kako enako ali podobno zgodbo iz resničnega življenja? Katera oseba se ti je zdela najbolj življenjska ali podobna komu, ki ga sam osebno poznaš?

8. razred:

1. Katera avtorjeva dela poznaš in katera si že bral (v katero literarno obdobje spada avtor)?
2. Oprema, ilustrator, založba, leto izdaje.
3. Kaj je knjiga kot literarna zvrst — povest, roman, zbirka črtic, potopis...?
4. Kraj in čas dogajanja: Katera družbena ureditev in kakšni socialni problemi so razvidni iz knjige — fevdalni, kapitalistični, socialistični; neenakopravnost, brezposelnost...?
5. Opiši značaj glavne osebe. Za kaj si je v življenju glavni junak najbolj prizadeval?
6. Skrčena vsebina.
7. Kaj bi v zvezi s prebrano knjigo želel vprašati avtorja?
8. Kaj ti je prebrana knjiga povedala, kako je razširila tvoje kulturno obzorje?

Želela sem učence pritegniti k lastnemu delu in jim onemogočiti prepisovanje starih predlog. Hotela sem, da bi napisali o avtorju kaj svojega, kar ne bo že desetič prepisano iz učbenika ali spremne besede. Na vsa vprašanja sem želela, da bi učenec s pismenim izdelkom pokazal, ali je prebrano delo tudi razumel in koliko se je vživel vanj. Prav tako naj bi se učenec kmalu seznanil z založbami in ilustratorji in znal naj bi o leposlovnem delu sam kaj kritičnega (ali nekritičnega) povedati. Vsebine in označitve so vedno izzivalne, težko je učencu z njimi prizanesti. V sklopu drugih vprašanj, ki ga zanimajo, pa posveti pozornost tudi njim. Vprašanja so prilagojena zmogljivosti. Vsem razredom je skupna le druga točka, ki naj bi učence naučila brati tudi tisto, kar v knjigi mimogrede spregledajo.

Uspeh? Priznati moram, da so sprva nekateri pojmovali nalogo zelo površno. Na vprašanje so odgovarjali kratko, z nepopolnimi stavki, ali pa sploh niso odgovorili. Večina pa se je potrudila in vsebina pismenih izdelkov se je od knjige do knjige zboljševala. Dosledno sem zahtevala odgovor na vsako vprašanje, lično obliko in morebitno izvirno ilustracijo brez kičastega okrasja začetnih črk in podobnega.

Pismene izdelke smo preverjali, primerjali in ocenjevali tudi skupno in se posluževali različnih načinov dela. Bilo je živahneje, kadar so vsi učenci prebrali isto delo. Pa tudi v nasprotnem primeru so se zanimali za odgovore in misli svojih sošolcev ter jih po svoje popravljali in po njih spraševali.

Načinov, kako obravnavati obvezno čtivo, je mnogo. Ne mislim, da je ta najprijemljiviši. Slab je vsak tisti, ki dovoljuje, da učenec nanj pasivno reagira. Če ga aktivizira, vsebuje nekaj dobrih kalih. Način dela seveda ne sme postati nespremenljiv vzorec. Moramo ga spreminjati in prilagajati novim okoliščinam.

Berta Golob

VASJA PREDAN, OD PREMIERE DO PREMIERE*

Kritično delo Vasje Predana, ki se je začelo v zgodnjih petdesetih letih, je skoraj v celoti posvečeno dramatik in gledališču. Prvi vidnejši rezultat tega dela do danes je knjiga *Od premiere do premiere*¹, v katero je Predan zbral svoje najzanimivejše kritike in eseje od leta 1953 naprej. Vanje je uvrstil predvsem tiste eseje in kritike o domačih in tujih avtorjih, iz katerih je temeljiteje razviden njegov razsojevalni nazor in »sodbe o novih slovenskih dramskih delih«, a nič manj tudi idejno-estetska smer programov in repertoarjev slovenskih gledališč.

Predan si je izbral tip kritike, ki mu omogoča enakomerno porazdeljevati pozornost dramskemu besedilu, njegovim dramaturško estetskim in idejno-vsebinskim razsežnostim ter režijski in igralski interpretaciji ter globini. Šibka gledališka izkušnja ga je sprva sicer zadrževala bolj pri literarni razčlenitvi, vendar je že v začetku tipal tudi v tako imenovani »paralelogram dramskega besedila in gledališke uprizoritve«, tedaj v dvoje »tesno prepletenih in hkrati specialno ločenih problemov«, kakor je obe področji razmejil in ju doumel kasneje (Igor Torkar, *Svetloba sence*, 1961). Kako se je sprva zadrževal predvsem pri besedilu, kažejo zapisi o dramah iz leta 1953 (Matej Bor, *Kolesa teme*, Vasja Ocvirk, *Ko bi padli oživeli*, Janez Žmavc, *Izven družbe*). Močno sta ga zaposlovala vsebinski sloj in umetniška razrešitev dramskega dogodka. Ob *Kolesih teme* je opazoval npr., kako je Bor oblikovno obvladal etično jedro dramske zgodbe, kako je torej etično jedro življenjsko uresničil ali pa ga razvodenil v medlo besedovanje. Janezu Žmavcu je npr. ugovarjal, da njegova »literarna izvedba« ne prepriča, da »končna katastrofa kljub dobro zasnovanim spopadom ni dovolj vzročno utemeljena«. Vedel je namreč, da je notranja dramatična napetost pogoj za dobro dramsko umetnino, pa je zato zahteval, da dramatik osebe resnično oživi in jih psihološko individualizira. Psihološke nedogmatosti in umeten sestav oseb po črno-beli misli in kričeče nasprotje med idejno tezo in dramskim dogodkom je opazil zlasti v Ocvirkovi drami. Ko je torej na začetku svoje kritične poti iskal življenjsko resničnost dramskih likov in priporočal, da mora dramatik uveljaviti načelo plastične in prodorne razjasnitve dejanj oziroma motivirati življenjske postopke, se je držal zakonov klasične dramske zgradbe ozimora klasične estetike: da mora biti dejanje notranje tako logično in strnjeno grajeno, »da se poslednje, najbolj amoravno dejanje pokaže samo še kot nujen rezultat«. V Predanovi kritiki, ki je rasla ves čas iz razgledov po dramski estetiki, je sprva prevladovala torej realistična dramska teorija. Iz nekaterih opomb o razmerju med dramskimi osebami in njihovo družbeno in časovno motivacijo je videti, da ga je razumeval in vrednotil pod vtisom Engelsovega pojmovanja realizma, v katerem je zanesljiva estetska kategorija tipični karakter v tipičnih okoliščinah. Iz tega nazora je zapisan npr. tale stavek:

Prav zato, ker bi problematiko »Koles« lahko predstavili v poljubno časovno in prostorsko okolje, ni mogoče govoriti o odsvitu našega časa v drami, zlasti pa ne o problemu sodobnega osebnega etosa slovenskega razumnika.

Za afirmacijo realističnega gledališča in dramatike govori tudi ocena Skrbniškove režije Shawove »prijetne igre« *Candida* (1954). Realistično motivacijo in družbeno razsežnost je poudarjal tudi v označitvi Hamleta, češ da je njegova »človečnost zavestna sinteza in posledica določenega družbenega stanja«, ne glede na to, da »je kot osebnost nadčasen, naddružben, občečloveško pomemben pojav« (1955).

Estetsko načelo, za katerim je stal že od začetkov svoje kritike, je popolna individualnost dramskih oseb. Kajti samo oživljene osebe lahko gledalcu vzburijo čustva in silijo njegov razum v razmišljanje ter bogatijo in sproščajo. »Osebe« pa, ki na odru deklamirajo npr. kake teze o smehu, pogumu in zmaji nad temnimi silami, znotraj pa so votle, pustijo gledalca hladnega (Igor Torkar, *Pravljica o smehu*). Mejo med zunanjim,

* Založba Obzorja, Maribor, 1966.